

The old King felt refreshed, clear-headed, almost ready to begin again. There would be a day - there must be a day - when he would come back to Gramarye with a new Round Table which had no corners, just as the world had none - a table without boundaries between nations who would sit to feast there. The hope of making it would lie in culture. If people could be persuaded to read and write, not just eat and make love, there was still a chance that they might come to reason.

Uit: *The Candle in the Wind*,
het vierde boek uit het vierluik
The Once and Future King
door Terence Hanbury White.

inleiding

Door Floortje Zwigtmán

Over boeken en panda's (en ook mieren)

Een smaakvol ingerichte woning bevat niet te veel boeken.

Deze wijsheid werd mij medegedeeld door een make-laar die langskwam om mijn huis te taxeren. Voor de fotosessie dienden de boeken buiten beeld weggemoffeld te worden, omdat ze anders het totaalplaatje van strakke, witte ruimtelijkheid zouden verstoren. De enige manier waarop ze getolereerd konden worden was 'colour coded', gerangschikt per kleur in gedisciplineerde blokken geel, blauw, rood en grijs. 'Ik heb ook eens een boek gelezen, het was groen,' was een regelmatig terugkeren-

de uitspraak in de jaren '80-comedyserie 'Laat maar zitten'. Anno 2021 niets meer om je voor te schamen, blijkbaar. Het bezit van boeken daarentegen...

Boekenschaamte lijkt zich niet te beperken tot de make-lardij. Zelfs in traditionele bastions van kennis en literatuur als de bibliotheken lijkt schaamte voor het papieren boek toegeslagen te zijn. Ja, boeken zijn er nog wel, maar steeds minder. De bibliotheek schuift vooral zijn maatschappelijke taak naar voren: wie een boek zoekt, dient eerst de helpdesk, de verschillende loketten van sociale organisaties, de computerhoek en de lounge-plek te passeren. En wie een oudere uitgave of –godbetert!- een wetenschappelijk werk zoekt, is aangewezen op een magazijn aanvraag, want een obscuur, vreemd of zelden uitgeleend boek neemt maar onnodige ruimte in beslag in de kast: 'Hier had uw bestseller kunnen staan.'

Alle ronkende blurbs ten spijt, wat in onzichtbare letters op de kaft van ieder boek geschreven staat, is 'verouderd', 'saai', 'nutteloos'. Lezen is een te passief tijdverdrijf dat een discipline en concentratie vraagt waarvan zelfs leesbevorderaars toegeven dat je die niet meer van de huidige digitale generatie kunt verwachten. Het boek is een gekoesterde maar gedoemde zeldzaamheid geworden, een papieren panda.

Met zijn gedoemde sneuheid deelt het boek ook een zeker knuffelgehalte met de panda. Bezorgde activisten vragen aandacht voor zijn waarde en zijn onmisbaarheid. De wereld zonder boeken/panda's zal een slechtere plaats zijn. Maar alle inspanningen van hun verzorgers ten spijt lijken zowel het boek als de panda weinig genegen zich voort te planten. De toekomst van het vertellen lijkt in de digitale wereld te liggen, in online content en series,

aangeboden door een steeds toenemend aantal streaming services.

Onze houding tegenover het boek en de panda lijkt voor een deel bepaald te worden door een zeker geheugenverlies. We zijn vergeten met wat voor schepsels we te maken hebben. Ons verkijkend op de koddige corpulentie van de panda gaan we voorbij aan zijn klauwen en tanden. Ons beklagend over de teloorgang van het boek vergeten we de potentiële explosieve kracht van een boekenkast. ‘Alles van waarde, is weerloos’, schreef Lucebert ooit, maar wat van waarde is, kan ook een wapen zijn. Door de eeuwen heen zijn boeken verboden, vernietigd, verborgen en gered, juist vanwege het gevaar dat ze vertegenwoordigen. Boeken hebben de macht onze kijk op de wereld, op elkaar, op ons-menszijn en op onze ideologieën fundamenteel te veranderen, maar dat niet alleen: ze doen dit ook nog eens op een bijzonder listige manier. Wie een boek leest, communiceert via het papier met een spreker die geen reactie van ons verwacht, die niet tegenover ons zit om onze kritiek of onze complimenten in ontvangst te nemen en die geen discussie met ons aangaat. We kunnen zijn of haar ideeën op ons laten inwerken, zonder ons verplicht te voelen ons ego en onze overtuigingen te verdedigen in een tweegesprek waarin het alleen om winnen of verliezen gaat. De ideeënwereld van het boek is een wereld zonder likes, zonder replies, zonder shaming of ontvriending. We durven ons buiten onze vesting van zekerheden te wagen, juist omdat we ons, mochten we plots de moed verliezen, opnieuw kunnen terugtrekken tussen die muren zonder dat iemand daar getuige van zal zijn. Boeken zijn subtiele verleiders. Ze verplichten ons tot niets, lijken zo onschuldig en weerloos en kruipen juist daarom ongemerkt ons hoofd en hart

binnen. En het mooie is dat niet alleen de ingewikkelde, wetenschappelijke, überliteraire, naar het magazijn verbannen boeken dit doen. Grote ideeën zijn ook te vinden in boeken waarin je dit niet verwacht. Kinderboeken, sciencefiction- en fantasy-romans kunnen je verrassen met diepe inzichten in mens, natuur, wereld en tijd. Eenvoudige woorden kunnen een lezer leiden naar diepe gedachten. Maar om toegang te kunnen krijgen tot deze papieren schatkist heb je wel iemand nodig die de schatkaart voor je uittekent, die de weg kent en die, beter dan welke Amazon-aanbevelingenlijst dan ook, weet welke boeken de moeite waard zijn.

Anna Ros heeft voor deze Antologie een selectie gemaakt uit de schatten van heden en verleden. Ze toont hoe fictie en non-fictie uit vroeger tijden ons kan helpen bij actuele problemen, zoals klimaatverandering en technologische overload. Ze presenteert een selectie van hedendaagse auteurs die ons met hun inzichten aan het twijfelen brengen over alles wat we dachten te weten. Elk hoofdstuk is gewijd aan een hedendaags vraagstuk en voorzien van een illustratie door Petra Kaljouw, waarop we een verre van bedreigde diersoort zien rondrennen: de mier. Nijver rondrennend van target naar deadline hebben ze geen tijd om zich onder te dompelen in een boek en de informatie die ze tot zich nemen is verbrokken: een quote hier, een tweet daar, een geurspoor, een lokstof... Mieren zijn overal en onder ons.

Antologie is een uitnodiging om uit het mierenest te ontsnappen, de tijd te nemen en ons onder te dompelen in een ons in toenemende mate onbekende wereld, die van het listige, geduldige boek, dat stilte en concentratie vereist, maar ons ook veel teruggeeft: namelijk de vrijheid

om in samenspraak met andere geesten onze eigen geest te vormen.

“What an astonishing thing a book is. It's a flat object made from a tree with flexible parts on which are imprinted lots of funny dark squiggles. But one glance at it and you're inside the mind of another person, maybe somebody dead for thousands of years. Across the millennia, an author is speaking clearly and silently inside your head, directly to you. Writing is perhaps the greatest of human inventions, binding together people who never knew each other, citizens of distant epochs. Books break the shackles of time. A book is proof that humans are capable of working magic.”

Carl Sagan

antologie

Ooit las ik het boek *The Once and Future King*, in het Nederlands vertaald als *Koning voor eens en altijd* van Terence Hanbury White. Voor mij en vele anderen het toppunt van de Arthurlegenden. Ik was dertien en met dit boek begon voor mij het echte lezen, want ik had het boek samen met de Goed Nieuws Bijbel meegekregen bij mijn overstap van de lagere naar de middelbare school. En niet alleen begon het echte lezen hiermee, ook werden er de eerste zaadjes door gezaaid die later zouden maken dat ik ook een verhalenverteller, een schrijver, werd. Decennia later weliswaar, maar toch.

Een jaar geleden kocht ik een prachtige Engelstalige uitgave van dit meesterwerk en begon het opnieuw te lezen.

Zoals het hoort, in het eerste boek: *The Sword in the Stone*. In dat boek voert Terence White een jongen op die de Wart wordt genoemd. Deze jonge knul, ongeveer zo oud als toen ik het boek voor het eerst las, trekt het zwaard Excalibur uit de steen en wordt zo tot ieders verrassing koning van Engeland. De tovenaars Merlijn - die achterstevoren in de tijd leeft - neemt de Wart, die nu Arthur heet, onder zijn mantel, beschermt hem - en verliest hem - in de zo moeilijke wereld van de koning en zijn ridders van de ronde tafel.

In dat eerste boek verandert de Wart voordat hij het zwaard uit de steen mag trekken in allerlei dieren en leert zo de mores en de onbarmhartigheid van de natuur kennen. Het is een rauwere vorm van Bomans' *Erik en het klein insectenboek* en bevat de nodige levenslessen voor de Wart en de lezer. Zo leert de jongen hoe mieren uit het ene nest zich organiseren in legers om op volstrekt irrationele wijze, op het oog egoïstisch maar voldoende aan de natuurwet van het recht van de sterkste, veldslagen voeren tegen concurrerende mierenvolken uit andere nesten. Volstrekt meedogenloos en zo ongeveer als mensenvolken andere mensenvolken bevechten. Toen ik dat las werd de analogie met onze wereld mij ineens duidelijk.

Dit boek van mij kan gelezen worden als een verzameling essays. Of als een anthologie zonder h over hoe de mens zich gedraagt als mieren en wat er nodig is om te voorkomen dat wij net als veel mierenlegers ten onder gaan. In dit boek probeer ik een puntkomma te zetten in mijn leven. U weet wellicht, een puntkomma is dat mierachtige en ogenschijnlijk onbelangrijke en beslist ondergewaardeerde leesteken dat gebruikt wordt in een zin om een scheiding te maken tussen de hoofdzin en een bijzin; die

een verdere verdieping van die hoofdzin vormt. De puntkomma die ik wil plaatsen is de scheiding tussen wat ik tot nu toe in mijn leven geleerd denk te hebben en de verdieping van dat geleerde die ik in de rest van leven hoop te vinden. Een verdieping waarnaar ik al tijden op zoek ben maar waarvan ik tot voor kort de vorm niet kon vinden om mijn punt te maken. Wat ik ga vertellen - u voor wil leggen - is dus niets meer dan een literaire foto van mijn gedachten, die – daar ben ik vrij zeker van – er anders uit zal zien als ik die foto over tien jaar zou kunnen maken. Of tien jaar geleden zou hebben gemaakt als ik toen een puntkomma in mijn denken geplaatst zou hebben. Ik hoop daarbij vooral dat de vorm van een anthologie, een bloemlezing, een verzameling essays over specifieke onderwerpen gevat in een groter samenhangend geheel, die gezochte vorm is. Ik doe dat aan de hand van inzichten en wijsheden van auteurs uit het verleden en het heden. In mijn andere werk duik ik immers vaak in het verleden om vergeten verhalen weer tot leven te wekken en dat maakt dat ik naast veel hedendaagse ook veel oude literatuur lees. En dus ervaar hoeveel wijsheid ook daarin ligt besloten. Wijsheden die ook nu nog van groot belang zijn om inzicht te krijgen in onze ingewikkelde wereld. En in de problemen van vandaag de dag en de manier waarop we op grond van die oude (en soms nieuwe) literaire inzichten kunnen werken aan duurzame oplossingen.

En gegeven dat foto's afgedrukt op papier ook vervagen, zullen de beelden die ik oproep niet door mij in beton worden gegoten. Want hoe elastisch beton ook mag zijn (heus waar), beton is me te star. Net als veel standpunten mij te star zijn. Ik hoop dat als ik al een positie inneem, ik mijzelf de vrijheid kan geven die te veranderen onder de

invloed van inzichten, argumenten en de tijd. En dat u bereid bent het door mij geschrevene tot u te nemen, te nuanceren en indien nodig om te vormen naar iets bruikbaar voor uzelf. U mag mij ook gerust betrappen op inconsequenties. Ik hoop wel dat u bereid bent om de titels die ik u aanreik ook eens te onderzoeken en lezen, ze zijn beslist de moeite waard!

Genoeg voorbehoud. De onderwerpen die ik voor u ga behandelen zijn - zeer Arthuriaans - achtereenvolgens 'burgerlijke ongehoorzaamheid', 'technologie', 'populisme' en 'kapitalisme & klimaat'. Onderwerpen voor essays die weliswaar de lading dekken maar op zichzelf nog niet al teveel weggeven, hoewel de volgorde waarin ik ze hier behandel allesbehalve willekeurig is. Ik sluit af met een persoonlijke overweging naar aanleiding van de afgelopen anderhalf jaar, omdat ik tot de slotsom ben gekomen dat het echt anders moet en dat er eigenlijk alleen een persoonlijk alternatief is. Waarin ik mijn keuze beschrijf als die van een mier die geheel tegen de discipline die in het nest heerst een belangrijke keuze maakt. Gebaseerd op de door mij bedachte aloude wetenschap: de antologie. De wetenschap over mieren die ook voor de mens van belang zal blijken te zijn.

Anna A. Ros

www.annaros.nl
www.woordenstorm.nl

Auteur: Anna A. Ros
Illustraties: Puck & Moon
Ontwerp omslag en layout: Woord & Storm
Gezet in Candara
Eerste druk
ISBN 978 94 640 5422 4
© 2021 Anna A. Ros

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden vermenigvuldigd, doorgegeven of gepubliceerd zonder schriftelijke toestemming vooraf van de auteur.